

Кузнецова К. Ю.
старший викладач кафедри теоретичної і
практичної філософії імені професора Й.Б. Шада,
Харківський національний
університет ім. В.Н. Каразіна

Комунікація між віруючими і невіруючими громадянами у постсекулярному суспільстві

Наразі ми є свідками нової зустрічі постсекулярного (деякою мірою)/секулярного європейського суспільства та традиційних релігій та вірувань, що принесені мігрантами і є частиною їх традиційних культур. У сучасному світі наявна докорінна суперечність між двома широко визнаними принципами. З одного боку, це принцип невід'ємного права індивіда на свободу сумління, а отже на свободу релігії. З іншого боку, дедалі більше визнається колективне право людей захищати і зберігати свої традиції та культури від колоніальних, імперіалістичних і хижацьких практик. Відбувається нове зіткнення приватного – індивідуального права на свободу віросповідання і публічного – культури і традицій, що нехарактерні для європейського простору.

Можливо, ще передчасно говорити про постсекулярну Європу, як це робить Ю. Габермас, але, безумовно, можна відчутти значущий поворот у європейському дусі часу. Сьогодні дослідники дедалі більше визнають, що ми, можливо, входимо в глобальному «постсекулярну» добу, і що, як зазначив М. Лілла «велике роз'єднання» релігії та політики може бути радше унікальним і винятковим історичним досягненням, яке, відтак, треба ще більше плекати й захищати (як один із установчих міфів сучасної європейської ідентичності) [1, р. 28-34].

З точки зору Габермаса, яку він розвиває у своїй книзі «Між натуралізмом і релігією» [2], інтелектуальний клімат постсекулярної епохи характеризується двома протилежними тенденціями: поширенням натуралістичних світоглядів і зростаючим політичним впливом релігійних ортодоксів. Отже, постсекулярне суспільство – це світське за своєю суттю суспільство, яке сприймає існування релігійних громад в його межах і пристосовується до їх впливовості.

Релігійні традиції являють собою ресурси смислів, що є особливо цінними при артикулюванні моральних інтуїцій. Вирази такого роду можна перекладати на світську мову і використовувати в аргументації. Можливе допущення релігійних суджень у публічний дискурс і без «перекладу». «Релігійним громадянам має бути дозволено висловлювати і обґрунтовувати їх погляди релігійною мовою, якщо «секулярного перекладу» для них вони не можуть знайти» [3, с. 8]. Але це дозволено лише на рівні неформальної публічної сфери, де формується суспільна думка. Розділення держави і церкви означає, що в інституціалізовані процеси обговорення на рівні парламенту і судів допускаються лише «перекладені», тобто секулярні висловлювання. Тим не менш, принцип діалогу секулярних і релігійних громадян, висловлений Ю. Габермасом і Й. Ратцінгером, дозволяє релігійним громадянам увійти у публічний дискурс на рівних правах з іншими, висловити у процесі публічного обговорення свої вимоги і пропозиції. На нашу думку, така позиція є більш ліберальною, ніж позиція класичного секуляризму.

Будь-яка діалогічна активність передбачає визнання цінності і рівності партнера по діалогу, його раціональної здатності і можливості постановки суспільно значущих питань, прийняття неповноти і можливої помилковості будь-якої позиції, плюралізм і толерантність, взаємодоповнюваність розуміння і раціональної інтерпретації. Всі ці проблеми обговорюються сьогодні сучасними авторами при аналізі теми міжкультурного діалогу. При цьому спостерігається різноманіття трактувань самого питання про принципову можливість міжкультурного діалогу в силу семантичної складності розуміння і перекладу, а також відмінностей в ціннісних підставах і типах раціональності різних культур. У зв'язку з цим можна виділити, перш за все, полярність позицій радикальних постмодерністів і їх опонентів.

Відстоюючи ідею про необхідність діалогу між західним суспільством, яке пройшло довгий і тяжкий шлях секуляризації, і представниками культур, які тільки ступають на шлях секуляризації, а також між секулярною більшістю і релігійною меншістю в самому західному суспільстві, Габермас прийшов до

висновку, що успіх цих діалогів залежить, більшою мірою, від того, чи зможе сам Захід не забути «про відкриту, незавершену діалектику свого власного, західного процесу секуляризації» [4]. У діалозі проявляється індивідуальність і досягається своєрідність іншого, тому саме діалогова взаємодія передбачає рівність позицій у спілкуванні, вміння прийняти іншого таким, яким він є, відсутність стереотипності у сприйнятті інших, гнучкість мислення; а також уміння «бачити» свою індивідуальність, вміння адекватно «приймати» (оцінювати) свою особистість. Конструктивний діалог у сучасному світі спрямований на досягнення взаєморозуміння і взаємне збагачення його учасників: власне кажучи, ми маємо бути вдячні партнерам у діалозі вже за те одне, що вони показують нам предмет нашого спільного зацікавлення з такого боку, з якого ми самі ніколи б його не побачили [5, с. 8].

У постсекулярному суспільстві повинно забезпечуватися право всіх громадян на участь у публічній дискусії, незалежно від типу їх світогляду. І прагнення до діалогу має бути обопільним: релігійні громади не повинні ізолювати себе від інших громадян, барикадуючись строгими приписами свого віросповідання. Всі громадяни постсекулярного суспільства повинні сприймати один одного як рівноправних членів єдиного політичного співтовариства, не втрачаючи при цьому власну культурно-світоглядну ідентичність [6, с. 2]. Постсекулярне означає певну асиміляцію релігійної і секулярної суспільної свідомості, передбачає політичне співробітництво між віруючими і невіруючими громадянами, сприяє тому, що держава враховує всі, включно з релігійними, обґрунтування громадянської солідарності і легітимності влади [3, с. 46-47].

Постсекулярність вимагає толерантності як обопільного визнання внаслідок усвідомлення факту, що інший є членом тієї ж політичної спільноти і має ті ж права і відповідальність [6, с. 1]. Тільки в цьому останньому тлумаченні, робить висновок Ю. Габермас, толерантність може виконувати цементуючу функцію в постсекулярному плюралістичному суспільстві, виступати в якості стержня громадянської солідарності, долаючи світоглядні

розбіжності громадян [3].

Література

1. Lilla M. The Great Separation: the Politics of God. *The New York Times Magazine*, august 19, 2007. pp. 28-55.
2. Хабермас Ю. Между натурализмом и религией / Пер. с нем. Б. Скуратова. М.: Весь мир, 2011. 336 с.
3. Хабермас Ю. Дополитические основы демократического правового государства? *Диалектика секуляризации. О разуме и религии*. М.: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2006. 112 с.
4. Habermas J. Religion in the Public Sphere. *European Journal of Philosophy*, 2006. Vol.14(1). URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1468-0378.2006.00241.x> (дата звернення: 29.06. 2019).
5. Клочовський Я. А. Філософія діалогу.. / Пер. з пол. К. Рассудіної. К.: ДУХ І ЛІТЕРА. 2013. 224 с.
6. Хабермас Ю. «Постсекулярное» общество – что это? Часть 1./ пер. с нем. М. Кронауэр. *Российская философская газета*. 2008. № 4 (18). С. 1-2.